

Tizenhetedik évfolyam.

1903.

4. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1903.

TARTALOM.

- Gajzágó Manó* (képpel). — Közli Sz. K.
Magyarok imája (költemény). — Kóser Szevértől.
Visszaemlékezés Ájdinián Arzen dr. fölszentelésére. —
M. Gy.-tól.
Öröm. (Költemény örményül). — Patrubány Lukácstól.
A lemergi örmény kath. érseki tenhatóság viszonyai. —
Merza Gyulától.
Összehasonlító nyelvészet. (Meillet párizsi tanár szövejtései). II.
— Dr. Patrubány Lukácstól.
A magyarországi örmények ethnographiája. — Huszadik
közlemény. — Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

- Gróf Karátsonyi Jenő.
Szamosújvár szerepe a multban.
Az újvidéki örmény kath. plebános.
Szamosújvár közkönyvtáiról.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- Zsolozsma.
A hazai örmény.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

- A sah és az örmények.
Örmények Abissinában.
Elpusztult város.
Nagy veszteség.

o o o

AZ „ARMENIA“ ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 8 korona, fél
évre 4 korona, egyes szám ára 80 fillér.

GAJZÁGÓ MANÓ.

(1848—1903).

Felejthetetlen jó barátunkról, derék szolgabiránk: Benel Antal, a „Szamosújvári Közlöny“-ben a következő kegyeletes, szép sorokban emlékezik meg:

A régmúlt idők emlékének sok-sok aranyszála füzte össze szívét ifjúkori kedves emlékeinek szülőföldjével.

Szamosújvárt született és jóideig itten is nevelkedett.

Abból az időből való örmény emberek nevelése, a kik a magyar társadalmi és politikai élet evoluciójában és átalakító harcában a Királyhágón túl is szellemi, erkölcsi, anyagi munkával és áldozatokkal vettek részt.

Ezért ő is — mint minden igaz örmény — a nagy nemzeti törekvések megértett jelszavai által hevítve: a nemzet nagy alkotásait hálás, hazafias tisztelettel illette; a nagy, nemzeti aspirációk iránt pedig lángoló lelkesedéssel dobogott a szive.

Jó örmény volt.

Sokszor és mindig szeretettel gondolt szülővárosára.

És nem tudta elhinni, hogy az idő nagy forгатaga nem kimélte meg e várost sem és hogy megváltoztak a „régı jó idők,“ melyeknek emlékképét oly hıven viselte — városáért, még ezüstös fırtjei alatt is hálásan dobogó szıvében.

Százsor mondogatta: „Szamosújvár olyan kedves város, hogy ott még a könek is szıve van!“

De ha ráczáfoltak és bizonyítékot soroltak föl elötte az ellenkezöröl, elszomorodva sohajtott fel: — „Hát akkor bizonyára a szıvek váltak kövé!“

A poros, dohos akták sıvár világában is mindvégig meg tudta örizni az — idealizmust.

Minden szép gondolatra és meleg érzésre fogékony lelke nemes tettekkel áldozott az altruizmus oltárán.

Méltányosságáról és igazelmüségéről tanuskodik az, hogy bírói hivatalában soha sem vizsgálta a törvénykezés ridegségével a büntényt, hanem mindig a megtévelyedett szerencsétlen bünöst.

Kereste és jó szıvével meg is tudta találni azokat a lelki problémákat, melyek — a száналmat fölkeltve, — első sorban a javítást és csak e mellett teszik a bíró lelkiismeretes kötelességévé a megtorlást és a jogrendben ejtett sérelem elégtételének megszerzését.

A társadalmi vagy jogi vitákban pedig soha sem az első, hanem a helyesebb gondolat érvényesüléseért küzdött.

Gajzágó Manó halálának gyászos hire a legszélesebb és legelökelöbب körökben keltette azt a sajnálatos meggyözödést, hogy elhunytával egy nagy szív szünt meg dobogni.

Ennek a szomorú meggyözödésnek a köztudatban való elterjedését megható gyöngédséggel fejezte ki hazánk egyik országos nevü államférfia, a ki — a politikai és társadalmi élet fövezéreinek kondoleáló soraiból — előlépett és az árnyak néma hazájába költözött férfiú kihült szıvére egy-egy gyönyörü gyopár-csokrot helyezett.

Gajzágó Manó ítélő-táblai bíró 1903. ján. 24-én halt el. Vele azoknak a bírának egyike szállt a sírba, a kiknek elméjét és szívet még a nagy idők levegője edzette meg. Kiváló jogász tudott lenni a nélkül, hogy a szörszálhasogató szobatudós niveaujára szállott volna alá. Czikkei, melyek a jogi szaklapokban jelentek meg, kiváló judiciumról, ritka éleslátásról tesznek tanúságot. Volt azonban Gajzágó Manónak még egy nagyobb erénye, a melynek révén jóval fölülelemelkedett az átlagon. Ember tudott lenni a bírói székben is és ezt érezte az, ki eléje állott, hogy a vétkeért a földi büntetést elvegye. Gajzágó már kora ifjúságában lépett az igazságügyi pályára, a hol ritka tehetségét, kiváló képességeit mihamar felismerték és méltányolták. Hosszú ideig a budapesti büntető-járásbíróság vezetője volt; ezen a téren való működése mély és maradandó nyomokat hagyott maga után. A járásbíróság éléről a felelbiteli tanács elnöki székébe szólitották. Hosszú pályáján alig akadt ellensége; kartársai, főlebbvalói, az ügyvédek csak szerették és tisztelettel tudtak róla beszélni. Nehány hete erős hülés ágyba döntötte. Senki sem gondolta, hogy állapota válságosra fordulhat. Halálának híre mindenütt mély részvétet keltett. Temetése hétfőn (ján. 26) délután 3 óraker volt a Mária-utca 29. sz. halottas-házból. („Egyetértés“).

*

Gajzágó Manó sok éven keresztül a budapesti büntető-járásbíróság vezetője volt és e minőségében, mint humanus, ritka képzettségű bíró tiszteltté tette nevét. Hivatalos működésében mindenkor őszintén méltányolta a sajtó nehéz hivatását és ott is tisztelt nevet hagyott maga után. („Budapesti Napló“).

*

Az elhunyt régebben, mint a büntető-törvényszék bírása a vádtanácsban működött, később a büntető járásbíróság vezetője lett és megkapta az ítélő-táblai bírói czimet. Ezelőtt néhány évvel a királyi táblához tették át rendes bírónak. Gajzágó egyik érdemes tagja volt a bírói karnak. Kartársai és az ügyvédek egyaránt szerették

és becsülték kiváló tudásáért és tapintatossággal párosult igazságszereteteért. („Budapesti Hírlap“).

*

Szamosújvártt született 1848 nov. 29-én. Elemi ismereteit itt sajátította el. Tanulmányait 1871. évben végezte a budapesti egyetemen és a következő évben már államszolgálatba lépett. A budapesti törvényszéknél 1873-ban aljegyző lett, 1877-ben pedig albiró. Tíz év múlva — 1887-ben került a büntető-járásbírósághoz, a melynek csakhamar vezetője lett. 1895-ben czimzetes táblai bírónak neveztetett ki. Az új bünvádi eljárás életbe léptetése alkalmával 1900-ban áthelyeztetett a büntető-törvényszékhez és itt a felelbiteli tanácsnak lett egyik elnöke. Mint bíró nagyon lelkiismeretes és nagyon jószívű ember volt. Halála napján (ján. 24) meglátogatta őt Zsitvay Leo törvényszéki elnök, kitől nagy érdeklődéssel kérdezősködött hivataláról, előadván a jövőre vonatkozó tervezetéseit. Zsitvay távozása után alig két óra múlva kisenvedett . . .

Legyen ritka jó barátom felejthetlen emléked — áldott!

SZ. K.

MAGYAROK IMÁJA.

Magyar honunk Királyné-Asszonya!
Hozzád eseng a küzködők szava:
Ne hagyj magunkra, édes gyámolunk;
Te légy vezérünk,
Ha harcza térünk,
Mert nélküled a hévben elbukunk.

A harcok napja virradott reánk,
Álnok galádsággal vagyon csatánk;
Eltántorítani kész a vad vihar,
Zihált a lelkünk,
Lázad a vérünk,
A vészek árja sorompóba csal.

A míg diadalt ült a vad pogány
Országunk vértől átázott porán,
Mindent villámos éj, felleg takart;
S e gyászos korban,
Ezer nyomorban
Viszály tüze lépé meg a magyart!

De velünk voltál népünk Asszonya,
S villámitól megtisztult a haza!
Megtisztult!... Oh de most is mily nyomor!
E drága téren,
E szép vidéken
Megint a jogtalanság bitorol.

Felhők között vihardadár rikong,
Hajónkra tengeráradat tolong;
Süvöltés tölti el a levegőt,
E nép viharja
Szívét sodorja,
Nem tud megállni a dulás előtt.

„Oldott a kéve, széthull“ seregünk,
Hitetlenek incselkednek velünk...
Viszályt szítnak erkölcsünk körül,
Egyházunk ellen
Zúdul az ellen,
Eszméinkre csapatba tömörül.

Magyar honunk Királyné-Asszonya!
Ragyogjon fel magyarok Siona!
Trónolj a zugó szélfuvás felett;
Te légy mellettünk
S erős lesz lelkünk...
Nem döntheti le semmi népedet!

KOSER SZEVÉR.

VISSZAEMLEKEZÉS ÁJDYNIÁN ÁRZÉN Dr.
FÖLSZENTELESÉRE.

1886. jún. 23-án Rómából való visszatértekor Triesztben érte utól Esztegár Vártán dr., bécsi mechithárista érsek-főapátot a váratlan halál, mintegy másfél évi zárda-főnökség után.

Alig túl a negyven éven, teljében a férfias erő tettvagyó és tetteképes fölbuzdulásával, hirtelen hunyt el a külsejére is hatalmas testalkatú jeles hazánkfia, mely külsővel szellemi tulajdonságai megfelelő harmoniában állottak.

Nem egészen 2 hónap mulva Ájdynián személyében kapott utódot, kit augusztus hó 19-én főapáttá választott a Vannutelli Szeráfin akkori bécsi nunczius enklelete alatt összeült rendkáptalan.

Maga Vannutelli (jelenleg bibornok Romában) volt, a ki annak idején Esztegárt püspökké szentelte.

Csaknem 8 hónapra Ájdynián megválasztása után vagyis 1887. április 12-én, azaz húsvét másodnapján ment végbe az a felejthetetlen egyházi pompával megtartott templomi ünnepély, a midőn 16 év előtt a bécsi Mechithárista-rend kolostor-templomában a Rómából hazatérő Ázarián Péter örmény kath. pátriárkha Ő Boldogsága fényes mise közben végezte az új főapát fölkenését. A püspökszentelésnél Gruscha akkori tábori püspök és jelenlegi bécsi hercegérsek, továbbá dr. Angerer czimz. püspök és érseki vikárius segédkeztek. Az örmény szer-tartás szerint eszközölt konsekrácziónál a két lat. szert. segédlő főpap számára nagy betűkkel olvashatóan leírták egy-egy fehér lapra az elmondandó formulát, mit aztán a pátriárkha iránt való tiszteletből és a ritus követelte egyöntetűségből a vendégpüspökök, mikor rájuk került a sor: fennhangon hibátlanul el is mondták ékes — örmény nyelven.

ÖRÖM.

(KÖLTEMÉNY ÖRMÉNYÜL).

Արախուծիւն

Թռչուններու ցայնը
Նորէն կըրքսեմ,
Եկիւ է գարունը . . .
Եւ ես ուրսիւ եմ,
Թռչունը, թռչունը,
Ինչ կ'երգես ինձի . . .
ըտ, նայոց ազգը
Երբ սիտի ազատուի . . .

Դուք ազատութիւնը
Ինչպէս կը սիրէք,
Ազատ օդի մէջ
Ինչ երջանիկ էք . . .
Հասերը ալ ազատ
Էին մէկ սնզամ . . .
Հիմայ է Հայաստան
Դիակն սնզամ :

Եւ մեծ սոյդ մէջն է
Լեռնը Արարատ,
Արպէս գի նայր
Հոն դէն չէ ազատ,
Եւ կուլայ Անի,
Կուլայ անդադար,
Արպէս գի տէր է
Հոն տաճիկ-թաճար :

Թռչուններու ցայնը
Լսէ Լուսաւորիչ,
Աղօթելով քլլայ
Նորէն ազատիչ
Եւ նայոց ազգը
Նորէն քլլայ ազատ
Որ ուրսիւ քլլայ
Անի եւ Արարատ . . .

Urächuthiun.*

Threshunnjeru czájně
Naren gélészem,
Jegel e káruné . . .
Jév jesz urách jem,
Threshuné, þrészuné,
Incsh g'jerkesz indzi . . . ?
Észe, hájaczh ázké
Jerp bidi ázádui . . . !

Tukh ázáduthiuné
Incshesz gé szírekh,
Ázád oti mecs
Incsh jercsánig ekh . . .
Hájeré ál ázád
Ein meg ánkám . . .
Himá e Hájásztán
Tiágn ánézkám.

Jév mjedz széka mecsn e
Lerné Ararád,
Varbesz zi hájé
Han ter cshe ázád,
Jév guláh Ani,
Guláh ántátár,
Varbesz zi der e
Han dádsig-tháthár.

Threshunnjeru czájně
Lésze Luszávoricsh,
Ághothelav éllász
Naren ázádicsh,
Jév hájaczh ázké
Naren élláh ázád,
Var urách élláh
Á ni jév Á r á r á d . . . ! !

Դուկաս Բաղրուպանան :

Budapest. Pátrubány Lukács.

* Ismét hallok a madarak hangját: eljött a tavasz . . . És én örvendek, a madár, a madár, mit dalolsz nekem? . . . Mond meg, hogy az örmény nemzet, mikor fog felszabadulni. — Ti a szabadságot fölötté szerettitek, szabad légben mily boldogok vagytok. Az örmények is egykor szabadok voltak, most Örményország tehetetlen holtest. — Nagy gyászban van az Ararát hegye, mivel az örmény ottan még nem szabad. És sir Ani, sir szünetlenül, mivel ott a török-tatár az ur. — A madarak dalát hallván oh Világosítók (= Világosító-Szent-Gergely), könyörgésseddel szabadítsd fel az örmény nemzetet, hogy ez újra legyen szabad és vidám legyen Ani és Ararát.

A LEMBERGI ÖRMÉNY KATH. ÉRSEKI FENHATÓSÁG
VISZONYAI.

A lapításának az ideje csaknem Lemberg városával esik össze, mert úgy az örmények, valamint a ruthének a város első lakói közé tartoznak.

Nagy Kázmér (1333—1370) a királyi vérből származó első örmény püspöknek 1367-ben adott engedélyt székesegyház építésére. Gergely püspök 1535-től 1551-ig Rómával összeköttetésben állott, elődjei is a nagy-örményországi pátriárkha fenhatósága alatt állottak; azonban Gergely utódai alatt meglazult a Szentszékhez való viszony és majdnem 100 éven át schizmatikus helyzetbe jutott a lengyel-örménység, míg végre 1624-ben az uniót Melchisedek Rómába menekült örmény pátriárkha, a pápának hűséget esküdvén, megkötötte és 1626-ban a szabad ég alatt fölkenete Toroszevics Miklóst örmény kath. érsekké. Kristóf áspáháni örmény püspöktől időközben újra megkísérlett schizmatikus főrekvések meghiusultával maga Toroszevics 1635-ben VII. Orbán pápánál Rómában megjelent és magát és híveit véglegesen alárendelte a Szentszéknek.

A pápa a Kámeniecz-Podolski és a Mohilevi suffragán örmény egyházmegyéket rendelte a leMBERGI öRMÉNY érsek alá, melyek Lengyelország felosztásával Oroszországhoz kerültek s így a szuffragánátusok elestek.

1681-ben halt meg Toroszevics 55 évi érsekség után s utódjai közül Szymonovics halálával, ki 1800-tól 1816-ig működött, Lemberg osztrák kézbe került és így VII. Pius 1819-ben szept. 20-án kelt brevéjével az osztrák császárnak jogot adott a leMBERGI öRMÉNY klerustól fölterjesztett 3 jelölt közül az érseket kinevezni.

A leMBERGI öRMÉNY érsek joghatósága 1808-ig kiterjedt Vörös- és Fehér-Oroszország, Lengyelország, Litvánia, Podolia és Volhynia örmény kath. lakóira, a mi persze Lengyelország fölosztásával változáson ment keresztül. Ekkor a Szentszék az orosz birodalom összes örmény kath. lakósa számára apostoli vikáriátust szervezett,

azonban az egyetlen vikárius volt Krystofovics József, czimzetes püspök, kit hivatalosan elismertek és 1809. márcz. 28-án a leMBERGI érsek fölszentelt. 1847-ben IX. Pius pápa az Oroszországban lakó krimiai, kazáni és ukrainai örmény kath. hívek számára Kámeniecz és Cherzon székhellyel két püspökséget alapított. A lengyel-örmények káptalana 4 praelatusból áll s mintegy négyezer lélekszámot tesznek ki az egyezernyi schizmatikusok kivételével. Az érsek állami fizetést hűz, mely tisztet jelenleg Theodorovics József tölti be; a hazai örményekhez nem rég levelet intézett Isakovics Izsák érsek érdemes utódként.

Ez az „Armenia“ 1901. évfolyamában közzétett levél quasi az erdélyi örménység felett gyakorolt szellemi jurisdictiona is kiterjed. Tehát mindezekből kiviláglik, hogy volt idő, a midőn a leMBERGI örmény kath. érseki fenhatóság Lengyelországnak, mint önálló királyságnak a védelme alatt nagy kiterjedésnek örvendett és a szomszédos örménylakta vidékeken is élvezte befolyását.

Igy a TOROSZEVICS Miklós után következő Hunánián Vártán érsek a Melchisedek örmény pátriárkhatól elődöre ruházott jogánál fogva Verzereskul alias Verzár Oxendiuust vagy a mint a lengyelek nevezték Verzeriscus illetve Verziresky hitküldért, addig is míg a Szentszék másképp intézkedik, az erdélyi örmények általános vikáriusává és adminisztrátorává nevezte ki 1687. febr. 23-án Lembergben kelt kinevező okmányával. A püspöki kinevezés 1690-ben jött meg Rómából és Verzár Oxendiuust maga a leMBERGI örmény érsek szentelte püspökké 1691-ben. Innen eredt a leMBERGI érseki fenhatóság az erdélyi örmény kath. egyház felett, mely ma már megszűnt ugyan ebben a hivatalos formában, de mint papszentelő felsőbb forum az erdélyi örmény szertartású lelkészek pappá szentelésénél a leMBERGI örmény kath. megyés érsek, ki egyenesen és közvetlenül Róma alatt áll, e jogát alkalom adtán ma is gyakorolhatja.

A mennyiben pedig a fölszentelendő magyar-örmény papok a bécsi, velencei és konstantinápolyi örmény egyházi főhatóságok mellett a leMBERGIT óhajtják igénybe

venni, a papszentelést Lembergben ma is bármikor teljesítik. Ezért törekszik az erdélyi örménység a Verzár óta betöltetlen örmény kath. püspöki szék betöltésére, hogy végre mint minden más hazai egyháznak, úgy neki is meglegyen az ő saját papszentelő foruma, melynek hiányában papjai jelenleg csak az ország határán kívül vagyis külföldön nyerhetik el a papi ordinációt.

MERZA GYULA.

ÖSSZEHASONLÍTÓ NYELVÉSZET.

(Meillet párizsi tanár szófejtései).

II.

A „lép“ szó ó-szláv neve szlezená régibb \times szlezená, \times szzelziná alakokra mutat. Bár e szónak szorosan véve egy indogermán nyelvben sem lelhetjük hasonmását, a különböző nevek maguk között bizonyos rokon alakulatot mutatnak, melyet nem lesz érdektelen kissé szellőztetni.

Az irániban előfordul: zend szpêrêzâ- (𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎), perzsa szupurz, pehlevi szpârz, a keltában: ir szelg. Közös bennök az \times elgh vég, melyre úgy a szláv, mint az iráni és a kelta alakok visszamennek. Hasonló végzetrokonságot mutat a szánszkrit plihán, a latin lien- (eredeti \times szlighen)-hez viszonyítva. A görög $\sigma\pi\lambda\acute{\iota}\nu$ (\times szplén) indogermán \times szplén-re, míg az örmény phaicza-ln (phaiczagh $\phi\alpha\iota\zeta\alpha\eta\lambda\acute{\iota}\nu$) \times pháiglen-re megy vissza, a litván bluzsnisz, óporosz bluszne indg. \times bhlighen-re.

Több ilyen példa is van, hol bizonyos fokú hasonlóság mellett az indogermán alakok kiengesztelhetetlen elletéteket mutatnak. A „nyelv“ szó ó-szláv je(n)zikű, óporosz inszuvisz, örményben lezu, szánszkrit dsihvá (miből azután a cigányban csib lett), zend hizvá, litván lezsuvisz, gót tungo, ir tenge, latin lingua. A kecske nevei: szánszkrit a dsá, pehlevi azag (melyhez mint kései jövevényszó a magyar öz szó is tartozik),

litván ozsisz 'kecsbebakk', oskák 'kecske', ó-porosz voszuch 'kecskebakk', ó-szláv ázino 'peau', melyek indogermán \times ág alakra mutatnak. Ellenben örmény áicz (*ալի*) 'kecske' zend izáena- 'de peau', görög *αιξ* (áiks) indogermán \times ág-ra mutatnak. V. ö. még ó-szláv kóza 'kecske', albán ketsz, angolszász héken, másrészt latin caper, gáll caer, ó-izl. háfr, latin haedus, gót gáitsz alakokat.

A róka elnevezései is érdekesek e tekintetben: görög *άλωπίξ* (álopéksz), litván lape, szanszkrit lopásá, zend ráopis, persa robá (az irániból való a magyar rava sz és róka), örmény álvesz (ághvesz *աղվես*), ó-szláv liszű. V. ö. Halger Pedersen értékezését „Zur armenischen Sprachgeschichte“ Kuhn, Zeitschrift 38, 201, melynek örmény fordítása a „Hantesz“ f. évi márcziusi számának első cikkével kezdődik.

A szláv málű 'kicsiny' jelentésű szó sem felel meg szorosan véve egy indogermán szónak sem, mert a gótban szmálsz, az ó-felnémetben szmál, s a görögben *μῆλον* (mélon) 'kis állat, kos', irmil 'állat'. „Kis“ jelentésű indg. szók továbbá szm- és m-mel is kezdődnek: görög *σμικρός*, *μικρόσ* (szmikrosz, mikrosz), — ó-felnémet szmáhi, ó-izlandi szmár, v. ö. latin macer, — ó-szláv meziniczí 'utoljára született' (s bizonyos modern dialectusokban 'kis ujj'), litván mázsász 'kicsi', ó-porosz masszszaisz 'moins'.

Az etymologia e hiánya nem lehet meglepő, hiszen a „kis“ fogalom elnevezése gyakran változik (la notion de „petit“ change très souvent de dénomination) az olasz piccolo, spanyol pequeno, francia petit sem függnek össze a latin parvus-sal, melynek ép oly kevésbé ismerjük indg. rokonait, mint az ó-szláv málűnak. A „kis“ jelentésű fogalmak különböznek egyik dialektustól a másikig; a gót leitilsz más, mint az ó-felnémet luzzil, s egyiknek eredetét sem ismerjük. Csak annyit látunk, hogy a „kis“ és „nagy“ ellentétes fogalmak az idők folyamában rokon végzetet nyernek, v. ö. ó-felnémet luzzil 'kicsi' és mihhil 'nagy', angolszász lytel 'kicsi' és micel 'nagy', gót leitilsz és mikils

v. ö. görög *μεγαλο* (megaló) a latin mag-nus, örmény mecz (*ძუბა*), szanszkrit mah (máhá, máhánt) mellett.

Sokkal közelebb fekvő az ó-szláv chudu 'kis, középszerű, sanyarú' és az örmény chun (*խոն*) szónak egyezése, mely az ó-szláv szónak rokonértelmű mása egyező alapszóval = indg. \times khun-o-sz, míg az ó-szláv szó indg. = \times khudo-sz-ra megy vissza. Köszönettel véve Meillet erre vonatkozó kutatásait, megjegyzem, hogy én ennek az indg. alpigéjét is megtaláltam az indogermán \times khu 'elrejteti, betakarni' alapigéjében, melyhez igen sok örmény szó tartozik, l. erről Sprachw. Abh. 2. köt. 6. füzetét, mely nemsokára meg fog jelenni.

Lássuk most az ó-szláv *dviri* „*двѣри*“ (thürá) szót Meillet fejtegetései szerint. Ez többes számú alak és nem kettős szám, ilyen a litván *dúrysz* is v. ö. még a latin *fores*, ó-felnémet *turi* és az örmény *dursz* 'ki', erdélyi örmény *tusz* határozó szót, a szanszkritban, a védákban *dváráh* és *duráh* 'ajtó' többes számú alakokat találunk, *dváran* kettős számú alak mellett, a görögben *δύρα* (thürái) többes szám, l. Osthoff kitünő értekezés-sorozatát „Zur armenischen Laut. und Wortforschung“, Sprachw. Abh. 2. köt. 4. füz. 116 és köv. l.

A szanszkrit *vindáti*, örmény *gtánem*, ír *finnaim* 'találni' szavakkal nem csoportosítható a latin *vitrum*, régibb \times vidró 'fényes'.

Az ó-szláv *a(n)gulu*-hoz tartozik a latin *angulus* s az örmény *ánkiun* 'oldal' (*անկիւն*). Latin *ungulus* 'gyűrű', v. ö. szanszkrit *angulijám* 'gyűrű' a szanszkr. *angulih* 'ujj' szóhoz, valamint örmény *mátáni* 'gyűrű' a *mátn* 'ujj' szóhoz tartozik (v. ö. Hübsmann, Indogerm. Forschungen 4. k. 119 l.). „Un i.-e. \times angulo-, ongulo-“, mondja Meillet *Études* 1, 183, „est donc bien établi et a(n)gulu paurret être orriginal en slave“, vagyis „indogermán \times angulo, ongulo jól kimutatható és a(n)gulu eredeti szláv lehet, (s nem jövevényszó a latin *angulus* alakból).

Budapest.

DR. PATRUBÁNY LUKÁCS
egyetemi m. tanár.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

IRTA: SZONGOTT KRISTÓF.

= HUSZADIK KÖZLEMÉNY. =

XXVII. Cikkely.

Temetés és halotti tor.

1. Fejezet. *Bucsúztató, temetőhely, halotti tor, khárszunkh (negyven mise).*

Eddig — keleti szokás szerint — délelőtt temették el a halottat. Előbb templomba vitték a holttestet, ott misét mondatnak lelkéért . . . és csak azután temették el. A halottas háznál a kántor a halotról versben beszédet (kándz: bucsúztató) mondott. E szokást azonban már nem gyakoroljuk. Szamosújvárt a hatvanas években történt az utolsó délelőtti temetés.

Előbb a czintermekben temették a halottakat; de II. József császár óta köztemetőket használnak az örmények is. A templom alatt levő sírboltban még most is temetkeznek. Szamosújvárt egy ilyen sírhely ára 100 frt.

A dr. Stephanián-Roska István apostoli vicarius által aláírt Szt-Háromság-társulat, mely 1721-ben létesült Szamosújvárt, szabályzatának 12. pontja ezt mondja: „Mostanig a fiatalság ásott sírt. Mivel a sírásás és eltemetés irgalmassági cselekedetek, azért Krisztus nevében óva intjük a fiatalságot, hogy tartsa meg ezután is ezt a dicséretreméltó szokást. Az az ifjú, ki nem akarna sírt ásni, vagy temetésre menni, egy font viasszgyertyát ad (az egnháznak) büntetésül.“ (L. a XIX. cikkely [Népszokás] 7. fejezetének 10-ik pontját).

A mondott társulat 11-ik pontja pedig azt mondja: „A tagtársak: valamint az életben levők, úgy a holtak iránt is keresztényi szeretetet tanúsítsanak; azért ha a tagtársak közül valaki megbetegszik, két tag látogassa meg azt és ha a beteg szegény, a társulat ládájából adjanak neki anyagi segílyt, hívjanak hozzája orvost és fizessék orvosságát. Ha nehezednék betegségre, hívjanak

papot, azalatt pedig, míg ez az utolsókenetet feladja, néhány tagtárs is legyen jelen égő viaszgyertyával. Ha elhal a beteg, a társulat tagjai mindnyájan menjenek el temetésére a társulat gyertyáival. Ha a meghalt tag vagyonos volt, akkor örökösei tartoznak — tehetségükhöz képest — a társulat ládájának valami pénzt adni; ellenben az elhalt szegény tagtárs temetési költségeit maga a társulat fedezze, lelkeért pedig misérevalót adjon.“

Eddig az öngyilkosokat a temető falain kívül temették; most ezek a szerencsétlenek is a közös temetőben kapnak nyughelyet.

A halottak sírját sírkő, kereszt, nemesi czímer . . . díszíti; talán (?) egyetlen egy jeltelen örmény sírra sem akadunk.

A halotti tor¹ egyik kiegészítő részét képezte a „hokuhác“ (lelki kenyér, a halott lelkeért adott kenyér; így is „hokuerustá“ [lelki tészta]. L. a „Táplálkozás“ című cikkelyt és a XIX. cikkely [Népszokás] 7. fejezet, 4. pontját).

A hatóságnak a halotti tor eltörlésére vonatkozó rendeletét lásd a „Születés és keresztelés“ című cikkely alatt.

A gyász eltart legalább egy esztendeig . . .

A tehetős örmény, halottja lelke üdveért temetés után negyven misét mondatott (*քարսունք*: khárszunkh). Van kezeim közt egy XVIII-ik századból való eredeti örmény levél, mit egy Sirin nevű irt a főbirónak (Szamosújvár); ebben a többek között ezeket olvasom: Évenként kétszer adtam (halottam) lelkeért halotti tort (*ք. տարսուս օրհուսաց արհիխմ*: ergu dárba hoku-hácz árylim), negyven misét mondattam (*քարսունքի արհիխմ*: khárszunkhi dévilim), minden nagy ünnep (húsvét, pünkösd, karácson) alkalmával a negyven misén kívül külön misére valót adtam (*սպատարսունս ամէն մեծ արևոր արհիխմ գարտ գքարսունքք*: bádrákhnu ámen miedz ávur dévilim zárd ézhárszunkhê), néha-néha 38 misérevalót és

¹ Tor = vendégség, lakoma; különösebben így hívják azon vendégséget, melyet a megholtak rokonai a temetés után azon meghívott ösmerősöknek adnak, a kik az utolsó tisztességtételnél jelen valának. (M. Akadémiai szótár, VI. köt. 364 lap).

minden húsvét- és karácsonkor 7 misérevalót (*hoh ni hoh ip
ammmurupph ni uulh quunth ni wósh t*: jéph u jéph erszunéuthé
bádarákhi u ámen zádgi u doni achté), lakomát adtam
és ennivalót osztottam ki lelkeért a szegények közt (*ulqub
urhthp ni puidhthp inqnu iunfwr wghpmmag*: széghán árilim u
pázsnilim hokun hámor ághkhádácsh).

2. *Fejezet. Díj a sírásás- és harangozásért. A „hokuhác”
és ennek eltöltása.*

A város: a bíró és tanácsnokok azt határozták, hogy
— mostantól fogva (1721) — a halottért, ha gazdag
fizessenek a templomnak 6 és ha szegényebb 3 magyar
forintot. Az egészen szegény a temetőn kívül ingyen
temettessék el. A 7 éven alúl levő gyermekért mit sem
kell a templomnak fizetni; ellenben azon gyermekért, ki
a 7 évet meghaladta, annyi díjt kell fizetni, a mennyi
feljebb van írva. A halottért előre kell a díjt fizetni az
egyházi főgondnoknak, hogy az ifjak megáshassák a sírt.
(37. pont).

Halotti harangozásért az elsőrendű 3, a másodrendű
2 és a harmadrendű 1 máriást fizessen az egyházi fő-
gondnoknak. A szegény mit sem fizet. (Vár. lev. Örmény
prot. I. köt. III—XII. lap. 1721 év. Szamosújvár Monogr.
I. köt. 235 lap).

Temetés alkalmával a halottas-háznál (*d'urinnu*: máh-
dun) ezután csak a papoknak adjanak viaszgyertyát
(*ht, nób, dnt*: geron, mom). A viaszgyertya a halott kopor-
sója (*d'lt, rth urinnu*: meleri széndug) mellé tétessék. (Vár.
lev. 1764. ján. 24-én tartott tanácsi ülés határozataiból;
12-ik pont),

Ha valaki meghal, köteles az a társulat, melyhez a
halott tartozott, két vagy négy személyt azon éjjelre a
halott mellé rendelni; de zsebkendők ne osztassanak ki.
Ne adassék „hoku-hác” (*inqm iungu*: hoku háczèn) a te-
metés ideje alatt; azért ne is hívják meg a népet (*oz
álshu ql, w*: ocsh ezenin ézelé). De ha a háziak (*d'ub, l, h
d'ur, h, h*: merelin dirvédikhé) akarják, meghívhatják mindjárt
temetés után azon tisztelendő papokat és a kántorokat,

kik jelen voltak a temetésen. Később (= temetés után pár napra), ha a háziak úgy akarják, hoku-háczt is adhatnak, ekkor hívhatnak annyi személyt, mennyit csak akarnak; de sőt más irgalmassági cselekedeteket is gyakorolhatnak (*այլ ողորմութիւնս գործերն ալ պիտի անելու*: ájl voghormutheán kordzkhér ál bilán [= bigárnán] ánelu). (Városi levéltár 1765. január 24-én hozott tanácsi határozatokból. 33. pont).

Temetés után halotti tort nem szabad tartani; tehát azokat, kik visszajöttek a temetésről a halottas házhoz se borral, se csokoláddal, vagy csemegével ne kínálják meg. Asztalt (= kész étkek), vagy részeczetet („nászib“) ne küldjenek egyik helyről a másikra, úgy mint ezelőtt volt szokásban — tizenhét magyar forint büntetés terhe alatt. (Vár. lev. 1772—77 sz.).

XXVIII. Czikkely.

Közös megállapodás.

1. Fejezet. Gyulafehérvári gyűlés.

1715. júl. 6-án iratott Gyulafehérvárott (*հազար հարուր վաղորմանը* = 1000 + 100 + 60 + 4 = 1164 + 551 = 1715 kéréczháv i Károlinán [= Alba Carolina]).

Összegyűttünk mi Szamosújvár városi („Gerla-i“) polgárok, a bíró: Jakabffy Kristóf (*պիտով խաչիկ Եփորչայանը*: bírov Chácshig Ágopsáhiné) tizenkét tanácsosával és a gyulafehérvári (örmény) polgárok (városi lakósok *քաղաքցիք*: khägkhéczhikh) és megállapítottuk a mi örmény szertartásunkat (*ճես*, dzesz: rendtartás, szokás, rítus) vagyis azt, hogy ezután milyen legyen rendtartásunk (*խորը* gárkh) és szabályzatunk (*սահման* száhmán); mert a mostani időben ezen ország szerint fogunk cselekedni és elhagyjuk a mi régi szokásainkat (*մեր ախտիս սովորութիւնսնք թողունք*: mér áválgu szovorutbiunéré thoghunkh).

Tehát mi mindnyájan összegyűltünk és megállapítottuk ezeket a dolgokat, legalább tudni fogjuk, hogy hol mit kell adni ezért vagy azért és mi történjék. . .

Mindenekelőtt jegyváltáskor (*շանկոյ սանվոկ*) a pap kap a völegénytől a jeggyűrű (*պիշու* nisán) megáldásáért első ízben egy levkoje-t¹⁾ és másod ízben négy sustákat; a menyasszony (*սարս* hársz) részéről adnak első ízben három és másod ízben két sustákat (szémák); de mihelyt megáldja a pap a jeggyűrűket a templomban, azonnal adja is át azokat a templomban tulajdonosaiknak (*տիրութեանս փրկմանս* dirvédákh).

A plébános (*գաղափարաբան* vártábéd = doktor) vagy a pap és a legények díja menyekző alkalmával a következő: az elsőrendű ember fizet 6, a másodrendű 4 és a harmadrendű 2 magyar frtot. Ha a menyasszonyt más városból hozzák, a fenn irt összegnek csak felét vegyék, miután a másik felét abban a városban fizették, hol megesküdtek (*պարտադիր* bészágvin: megkoszorúztattak).

Ha az ifjú jegyváltására meghívja a kereskedő-társaság elnökeit (*գաղութի* vátáh), akkor ezeknek díja az elsőrendű völegénytől 6, a másodrendűtől 4 és a harmadrendűtől 2 magyar forint. Az elnök kap egy-egy zsebkendőt, de „kátá“-t ne adjanak az elnököknek. Az elnök tartozik a társulat tagjaival együtt a völegénynek szolgálatjára lenni. A legények a völegénytől, midőn templomba megy megesküdni, ne vegyék el a kardot. Menyekző alkalmával, ha kedve van, más is adhatja a vendégséget (*տնայի* széghán: asztal, lakoma); de ilyen esetben a völegény tartozik megfizetni a legények szolgálatát: ha az elsőrendűhöz tartozik 4, ellenben a másodrendűhöz tartozó völegény két sustákat ad.

Menyekző (*սարսիկ* hársznikh) alkalmával „kenyérkezés“ (*սարսիկիկ* háczgéczhonkh) ezután ne legyen; hanem mindenki szabadon megszítálhatja lisztjét, megteritheti az asztalát, küldhet a völegénynek vagy menyasszonynak kész lakomát. Az elfogadó (völegény vagy menyasszony) tetszése szerint küldhet a lakomából bárkinek a papné (*տիրութեան փրկմանս* iriczgin) közvetítése nélkül. Ha a völegény lakoma után meglátogatja azt, a ki a vendégséget adta és azokat, kik a lakomán jelen voltak, úgy sem az, sem ezek ne ajándékozzák meg a völegényt.

¹⁾ Az oláh nyelvben: lețcae, denár, kis-péNZ.

Ha este siratót¹ tartanak, a menyasszonyt ne járassák (el ne rejtőztessék a szomszédban), s meg ne kössék; senkinek se adjanak se „kátá“-t, se zsebkendőt (պակեկ lá-léch). Adjanak két zsebkendőt a násznagynak (հասչլու chácshlu), kettőt a vőlegénynek és egyet a legények el-nökének (վաղա՞րս՞ ատահ); másoknak zsebkendőt ne adjanak. Midőn az esküvőre mennek (պարսկ բészág: koszorú, ma phészágnak hangzik) mennek, a vőlegény ne vezesse menyasszonyát karon fogva, a menyasszony (հարս hársz) a násznagnővel és az úrnökkel menjen; a vőlegény (վեսայ pheszáh) pedig a násznagygyal és az urakkal. Esküvő után így köszöntsék a házaspárt: Legyen Isten kegyelme veletek Աստուած Հասնաւոր [Հարհաւոր] սնէ. Ászduádz sė-náhávör áne: Isten áldjon meg, Isten áldása frigyetenek), de ne csókolják meg a házaselek homlokát. A másik szobában sem a háziasszony (սուսոբկիսú dándigin: úrnő, itt örmánya), sem egymás poharából ne igyanak; hanem mindenki saját poharából igyék sorban. A zenészeknek (պարուշեկ lávucshi: hegedűs) árt ne adjanak, mert ezeket a násznagy² fizeti. A vőfelek (օտնարարը odėnvarákhė) ne térdeljenek le a násznagy előtt; de azért — ha akarja a násznagy — ihatnak szinbort a serlegből. A vőlegény

¹ Keleten őseink a sirató-estén „nőrablást“ (հիսաղրոնըր hinát-terunkh; ինչ ինչ, hen sajátitőesete hini rabló, rablás, elrabolandó személy [menyasszony] hinátterunk: rabbátétel) is játszottak, mely szokást néhány évig e hazában is gyakorolták. Ugyanis a menyasszonyt a szülői háznál lekötötték (գնչու կապեկլլի ézhen gábel; a gyulafehérvári jegyzőkönyv [14 lap] hibásan „hiná“-t mond) és a vőlegénynek kellett őt kioldani; vagy elrejtőztették valamelyik szomszédházban — és a vőlegény barátai társaságában annak keresésére indult. E szokás adott a sirató-estnek az örményben „hinátterunk“, (mely a hazai örmények ajkán „hinátrankh“ alakot öltött) — nevet. 1715-ben a gyulafehérvári gyűlés e szokást eltiltja, miért ezen összetett szónak jelentése is feledékenységbe ment. A szót magát egyesek még használják, de illetlen jelentést tulajdonítanak annak („Mámud hinátronkhė“).

² Az, ki a menyekző költségeit fedezte, menyekzőnagy (հարսնեց ատը hársznéczh der) nevet viselt. Legtöbb esetben maga a násznagy (հասչլու chácshlu) volt egyszersmind a menyekzőnagy is.

ruhájának megáldásáért három és a „národ“-ért¹ egy sustákat fizessen a násznagy. A lakoma ideje alatt a völegény ne üljön a menyasszony mellé. A völegény és menyasszony nyolcz-nyolcz pár embert hívhat meg menyekzőre és estve lakomára (*supu* hárg); a vőfelek ellenben annyit hívhatnak meg, mennyit a völegény akar. Ha valaki (völegény, menyasszony vagy vőfelek) többet hívna meg és ültetne asztalhoz — mint mennyiről van itt szó — 12 magyar frt büntetést fizessen. A ki másnap panaszolna, hogy ötet nem hívták meg, 6 magyar forint büntetést fizessen. Fegyvert kilőni nem szabad sem midőn a menyasszony után mennek (*supuun harsznár* erthán), sem midőn a szentegyházba menő menyasszonynyal találkoznak, sem más alkalommal — a városban tizenkét magyar frt büntetés terhe alatt. Ha egyik városból a másikba mennek menyasszonyért, azok, kik menyekzőre mennek (*supuunorokhê* hárszénvorákhê) mindnyájan kapjanak zsebkendőt. Ott, honnan a leányt hozzák, a bírónak rókabőrt és ott, hol a völegény esküszik, az ifjak elnökének zsebkendőt adjanak. A papnak, midőn az esketési szertartást végzi, adjon a völegény három sustákat.

Egy kereszt megáldásáért — legyen az nagy vagy kicsiny — kap a pap 4 sustákat. Kereszt-csókolásért pénz ne adjanak (pl. koporsó-szentelés alkalmával vagy a litánia végén). Gyermekek-keresztelésért három sustákat adjon a keresztapa. A temetésért adnak a papnak az elsőrendű háztól két magyar frtot, a másodrendűek 4 és a harmadrendűek 2 sustákat. A halott lelkeért mondandó 40 miséért (*supunip* khárszunk) fizet az elsőrendű 8 magyar frtot, a másodrendű hatot és a harmadrendű négyet. Az ifjaknak a sírásásért fizet az elsőrendű ház egy magyar frtot; de az elnök tartozik a társulattal együtt mindaddig szolgálatot tenni, míg a halottat el nem temetik.

¹ Národ (*unrom*) színes fonál, selyemszál (törökül áládsá, nákéslê; az áládsá szóból csinálták az Álács és a mákéslê-ből a Nágo örmény családnevet). Ezt a fonált a völegény a nyakába tette jeleül annak, hogy a pap megeskette, összekötötte őket. Most is szólunk Hymen-„kötélék“-eiről, „láncza“-iról. Ime az örményeknél megvolt ez a kötélék!

A vőfelek lakoma után rendezzenek táncmulatságot. Ide a násznagy csak négy lélekkel mehet, a menyasszony apja is ide csak négy személyt vihet. Erre a mulatságra a vőlegény a násznagyot két egyén által hívja meg, de zene nélkül. Mikor a vőlegény a násznagygyal fűrödni és borotválkozni megy, annyi ifjút vihet magával, mennyit akar. Az elnök tartozik a lakoma estéjén a vőlegény szolgálatjára négy ifjút díjtalanul kirendelni.

Az asszonyok, leányok és új menyecskék (*unp surpúber* nor hársznér) veres gyöngyöt nyakukon ne hordjanak, magas sarkú csizmát ne viseljenek, az asszonyok az utcán sapkával ne járjanak; de szabad az asszonymnak a maga házánál, vagy az udvaron olyanokat viselni.

Azokat, kik menyekző után az új-házások üdvözlésére mennek (*uzqberju t, p, w, l* ácskilujsz erthál) csak itallal kínálják meg. A sirató költségeit a menyasszony atyja hordozza.

A lakoma asztaláról részt ne kapjanak a vőfelek. Szentelt sót a marha szájába tenni, vagy avval az ételt megsózni nem szabad. Aldozatról szó se legyen; de szabad ökröt, vagy juhot levágni és könyörületességet gyakorolni. A templom udvarában asztalt a szegények számára ne terítsenek; de otthon bárki is akárhány szegényt ültethet asztalához (*soqni ubnuu* hoku széghán. Vár. lev. Örmény prot. XIII—XV. lap).

2. Fejezet. Szebeni gyűlés.

1723 (1172 + 551 = 1723 *noŕp*) ján. 1-én. Tudtul adjuk azt, hogy összegyűltünk Szeben városába mi Erdélyben lakó örmények, u. m.: a szamosújváriak (*ubruwghp* gérláczhikh), ebesfalviak (ibásfáloveczkikh), gyergyóiak (*önröndogh* dsurdsovczhikh) és szépviziek (*ubruwghp* szipiczhikh) és ezt határoztuk a vártábéd stolájára (*ubruwghp* gelur), élelmére vagy bármely más költségére nézve. E szerint tartozunk adni mi mindnyájan: Erdélyben lakó örmények a mi hitküldér doctorunknak (missionár *ubruwghp* [vártábéd]) évenként ház-szentelés czimén 320 magyar frtot, és pedig Szamosújvár városa ad 160 (*öu*) forintot, melyből 80-at most ad, a másik 80-t húsvétkor adja, —

és a künn lakó örmények (*գործի կեցող արարող* turszi géczhogh hájéré): az ebésfalviak, gyergyóiak és csikiek (*շուրջիքի* eshukczhikhên) szintén adjanak most 80 és húsvétkor ismét 80 forintot, — mely mindössze tesz háromszázhusz frot.

Azt is tudtúl adjuk, hogy (országunkban) a mi doctori (*վարդապետական* vártábédágán) jövedelem van, azt ezen irat értelme szerint mind ezen hitküldér-doktorunk veszi. Ezen tetsző megállapodásunkat a mi lelkiatyánk: a doctor is elfogadta. A szilárd megmaradás okáért aláirtuk mindnyájan, kik itt összetalálkoztunk, Szamosújvár, Ebesfalva, Gyergyó stb főemberei (*պատանաւոր* báduávor, principalis). E megállapodás így maradjon, míg nekünk tetszeni fog: egy, két vagy több évig is. Én Pap-Bogdán Miklós (*սեկու որդի Տր-Յովատուրի* Nigol vérti Der-Ászváduri = Pap Miklós), ki ezt az iratot irtam.

Ez a megállapodás Minász (Báronián), a missionár doktor érdekében történt. Én Chárib János (*խարիս Օվանէսիս*), ezen dologban tanú. Én Zádíg, a kompánia birája (*Հասիկ սեկուզ գունքիքի*). Én Nikos, Ebesfalva birája (*Նիգոզ սեկուզ երաւշխարսի*). Én Meghdes-Chêngánosz Ámirá (*Մեղքայի մէղքսի կիսկանսի*). Én Oszgerics Kristóf (*խաչիկ Օսկէրչի*). Én Somolovi (Somlyói = Csiki) Dávid. Én Ohán Lázár (*Ղազար Օհան*). Én Tódornak fia Salamon (Simai Salamon) szamosújvári tanácsos, tanú ezen dologban. Én Száko Emanuel (*Մանուկ Սազոյի*). Én Chácshádur (Bogdán) Salamon (*Սողոմոն խաչատրի*). Én Száko Bogdán (*Յովատուր Սազոյեւնց*). Én Jakabfi Kristóf (*Կոթրչայ որդի խաչիկի*). Én Placsintár Bogdán (*Յովատուր Բլէշիկար*). Én Pap-Gergely Miklós (Pap Miklós) (*Նիկու Տէր-Գերգորի*). Én Pap-Gergely Emanuel (*Մանուկ Տէր-Գերգորի*). (Vár. Lev. „Örmény prot.“ LXVIII. lap).

3. Fejezet. Szamosújvári gyűlés.

1727 szept. 1. (1176 + 551 = 1727 *ՌՏԳ*).

Iratunk oka ez: Mi erdélyi örmények mindnyájan u. m. a szamosújváriak, erzsébetvárosiak és gyergyóiak öszszegyültünk Szamosújvártt (*մեր արտեալու արարու աւելնէլեւան քաղկեցանք ի քաղաքն կերսան*) és azt határoztuk, hogy ha

valami olyan dolog történne, mi a (örmény) népet vagy papságot érdekli, senki se merészelje azt saját fejből (որ հարկէ ամարցակիւ գրելու ինքն իրեն գիւելն) vagy levelet küldeni Rómába vagy Bécsbe vagy bárhova — a mi nemes örmény compániánk tudta nélkül (արանց մեր անաստ նայոց գումարանիսին գիտնալուն) vonatkozzék az a dolog akár a népre, akár a papságra és ha találkoznék közöttük olyan ember, ki a mi kompániánk tudta nélkül írna és kitudódnék, az ilyen, kire nekünk szükségünk nincs (մէզի անպէտ) a nemzet kebeléből zárassék ki (ամէնեւին մեր ազգէն գաս).

Bároneán Minász, a theologia doctora (մինաս պարոնէան ամարանութեան վարդապետ). Thorosz Minász pap és szamosújvári plebános (ես ար մինաս թրոսն եւ քէպանուչ կերպի). János pap, az erzsébetvárosi örményék lelkésze (տէր Օսանէտ հոգէբարցու իսկաշֆ. նայոց). Thoroszeán Simon pap, a gyergyószentmiklósi örmények plebánosa (Տ. Սիմէոն թորոսեան քէպանուչ ծործովու մէնդիպարուչի նայոց).

Viszont mi: Szamosújvár, Erzsébetváros és Gyergyó közönsége (ժողովուրդ) ezt a megállapodást és kötést határoztuk (այսպէս խորխորդ եւ կաս պատգամէցինք). Ha e három város közül bármelyik olyan dolgot írna, vagy tudositás nélkül határozna el, mi mindnyájunkat (a közt ասարակաց) érdekel, és egyik a másikat arról nem értesitené, akkor azon város polgárai (քաղցորդ) templomuk javára 200 (քժ) magyar frt büntetést adjanak, elkövetett tetteket pedig rontsák el (եւ գիրենց արած քանը ավերելու).

A fent irt dolgok megmaradása és megerősítése végett aláírtuk:

Én Jakabfi Kristóf, az Örményváros főgondnoka (ես խաչիկ Ահրբշյի սկեղեցքան նայի քաղքի). Én Chárib János főgondnok Erzsébetvárosról (ես զարիպ օմսնէ եւ կեղեցքան էպէշիպոսովն). Én Ábrahám Emanuel a gyergyói főgondnok helyettese (ես Մանուկ Աբրեւմի ծործովի վէրի սկեղեցքան). Én Jánosi Zachar, a kompánia birája (ես Ջասիկ Օմսնէի պիրով գումարանիսի). Én Simai Tódornak fia Salamon (Simai Salamon) Gerlának: az Örményvárosnak birája tanácsosaimmal (ես Սողոմոն դատրի շինայանց պիրով նայու քաղքի կերպի իմ ձեռքովն. Vár. lev. Örmény protocollum LXXVII. lap).

Isten kegyelméből (*Հնորօրն Այ կամեցողն քարկաց*) mi az örmény nemzet (*միսր նայոց ազգս*) mind a papok, mind (*թէ*) a világiak az Örményvárosban: Gerlában (*ի քղքս նայոց կերւայ*) és megállapítottuk magunk között a szent egyezséget (*գոր միասնութիւնք*) és azt akarjuk, hogy ezen benn irt szabályok (*կանոնսք*) és pontok változatlanul és állandóan megmaradjanak. A ki e szabályoknak ellent állana (*ընդէմկաննի*) — legyen az akár egyházi személy (pap), akár világi — büntetést (*սասիտ*) szenvedjen vagy is birságot (*ծուրութ*) adjon, a mint alább meg is van írva.

1. Ha összeesne a Szt-Jakab böjtje a karácsonyi böjttel, az maradjon változatlanul (*նա մնայ անխախդ*); a ki ez ellen cselekedne (az ellentálló *սասր ընդէմկաննողք*), az egyháznak két arany büntetést fizet.

2. Ha karácsony (*ծընունդ*) szerda vagy péntek napra esik, húst kell enni (*ուտիս ուտի*) az anyaszentegyház szokása szerint (*սասութիւն գորայ*).

3. Karácsony után nyolcz napig senki se éljen húseledellel (*չորձչուտ. հերշ csh'ude*) — ezt a dolgot különben is már régen meghatároztuk (megállapítottuk *նասողատած է*); csak tejneműt szabad enni (*միայն մէրմակ ուտիս ուտելու թողութիւ կայ*). A ki hêrcz-at enne, két magyar frt büntetést fizessen.

4. Ha a vízkereszt előestéje (vigiliája *չուր օրնեացը ձրագալոնն ա. կթունը*) húsevő napra esne (*ուտիսաց օր ըննի*) böjtölni kell az anyaszentegyház parancsa szerint. A ki ez ellen cselekedne, fizessen büntetésül az egyháznak két és az előljáróságnak egy magyar frtot.

5. Ha vízkereszt böjti napra esik: u. m. szerda vagy pénteknapra, tartsa meg mindenki a böjtöt és húst ne egyék az anyaszentegyház szokása szerint. Az engedetlen adjon büntetésül a templomnak 3 font viaszgyertyát (*մութ*) és az előljáróságnak (*դասուտրացը տádavoráczhê*) 1 magyar forintot.

6. Ha találtatnék közöttünk olyan, ki régi szokás szerint, vízkereszt után nyolcz vagy tiz napra húst enne (hêrcz ude), adjon büntetésül a templomnak egy pár viaszgyertyától 4 fontig és az előljáróságnak 3 magyar frtot.

7. Ha valaki húshagyó hétfőn és kedden húst enne a mi örmény szabályrendeleteink ellen (*ընդէմ նայոց սահմանքիւ*),

fizessen büntetésül a templomnak három és az előljáróságnak 2 magyar frtot.

8. Húsvét után — régi szokás szerint — pünkösdig (շամբարձնեմ) minden szerdán és pénteken tisztán vagy tejneművel kell böjtölni (ձեռքովուստիսկ կամ գիտակցութեամբ); a ki a mondott napokon húst (մսեր) enne, adjon büntetésül a templomnak 5 és az előljáróságnak szintén (ուս) 5 magyar forintot.

9. A ki az úton, vagy bárhol böjtnap — engedély nélkül — tejneműt vagy húst eszik, adjon büntetésül a templomnak két font viaszgyertyát és az előljáróságnak három magyar frtot.

10. A ki ünnep- vagy vasárnap nem megy templomba misére és predikációt nem hallgat, vagy az ünnepnapot meg nem üli — a nélkül, hogy arra nehéz oka vagy parancsa lett volna — adjon a templomnak két font viaszgyertyát és az előljáróságnak két magyar frtot.

11. A ki advent (úrjövét) alatt menyekzöt, jegyváltást tart, vagy vendégséget zenével ad (կովոր նարանիք կամ շամբար կամ թէ նարեկ լավուչոցմով սնել, vov or hársznikh gám sánvokh, gám the hárg lávucshoczhmov áne), fizessen büntetésül a templomnak 5 és az előljáróságnak 2 magyar frtot. (A 12—19 pontok „Szamosújvár szabad kir. város monográfiája, III. kötet 76—78 lapjain olvashatók).

Kristóf Jakab örményvárosi jegyző (Աղօբշայ կուրիեր). Én Khel Péter ebesfalvi jegyző (Բէտրոս Կէլեանց). Én Jánosi Lázár gyergyói jegyző (Լազար Օճանք. Vár. lev. „Örmény prot.“ LXXVIII. lapon örményül).

XXIX. Czikkely.

Népköltészet.

1. Fejezet. Örmény népirodalmi termékek.

Az annyit szenvedett, ősi otthonában elnyomatásnak kitétt s a világban szétszórtnan élő örmény nemzetnek oly gazdag irodalma van, hogy bármely nemzet büszkén ne-

vezhetné magáénak. Már a harmadik század tudós írója Agathangelos, ki a nagy Tiridates korát írta meg, — oly művet hagyott hátra, mely a késő századok kutatóinak vezércsillagul szolgált. Ezt követték Zenob püspök és az ötödik században Chorenei Mózes, az örmény történelem kimagasló alakjai, kik a világtörténelem nevezetességei között is méltó helyet foglalnak.

Ma már minden irodalommal foglalkozó, mívelt ember tudja, hogy létezett a hős örmény nemzet s hogy a népek fölött átvonuló vihar szétszórta a világba e jobb sorsra érdemes elemet; és hogy nem bírta teljesen megsemmisíteni, e nép szívós életerejéről tesz tanuságot.

„Létezett,“ akarattal használtam e ránk nézve szomorú jelentőségű szót: a mult miénk csupán.

Az az elnyomott nép, melyről naponta erővel faragják le nemzetiségét, ott a távol Keleten, az égbe nyúló Ararát lábainál, a lassan hömpölygő Eufrát partjain, mint nemzet nem képez hatalmat, mint tényező nem számít a világtörténelemben. De a multat nem veheti el senki tőlünk: az a miénk. A történelmet sem semmisítheti meg ádáz kéz, — a miénk s a nép ajkáról nem lophatja le a dalt senki, — az a miénk.

Mi, kiket a Gondviselés e szép hazába hozott, megtanultunk magyarul érezni s nem érhet szemrehányás, hogy valaha elfelejtettük volna kötelességünket új hazánk iránt. Magyar volt az első szó, melyet anyánk áldott ajkáról hallottunk, magyarul tanultuk meg köszönteni a felkelő napot s magyarul tudunk szólni Istenünkhöz s ha közérdekről, áldozatról van szó, életünk, vérünk, vagyonunk e hazáé, és kizárólag szupán ezé.

Rendületlen hivei vagyunk hazánknak; tudjuk, hogy a nagyvilágon e kívül számunkra nincsen hely s tudjuk, hogy e föld, mely ápolt, egykor jótékony melegével be is takar. És boldogok vagyunk a tudatban, hogy egykor édes anyánk keblén fogjuk örök álmunkat pihenni, az édes, imádott anya keblén, kinek nem voltunk hálátlan gyermekei. . . .

De vannak az emberi léleknek csöndes órái, midőn a képzelet megszabadítva magát kötelekeitől, szabadon

imbolyog a multak miszteriumai közt s ott áll meg pihenni, hol a feltartózhatlanul haladó idő egy-egy szélesebb vagy keskenyebb huzallal jelezte átvonulását.

Ily óráimban gyakran eljutok az égbenyuló Ararát lábaihoz, az Erzerum gyönyörű fensíkjára, az Eufrát virányos partjaira s látom e parányi, összetartó népet nehéz küzdelemben a reá erőszakolt kényuralom ellen. Látom, miként tátintja száját az örökkön idegenre éhes éjszaki kolosz, ez ősei hitéhez, történelméhez hű nép felé s látom, hogy Allah hívői, kikkel jóban-rosszban annyiszor osztózanak, mennyire gyöngülnek naponta s már-már nem elég erők megvédni az éhes szörny elnyelése ellen. A szomorú vég elkerülhetlen(?) s a mit évtizedek talán bajosan, a századok könnyű munkával fognak véghez vinni: idő kérdése az egész.

Most még a szárnyaló képzelet hallatja velem a dalt, mely az életteljes ajkáról szól s mintha hallanám a regét, melyet az édes anya mond szíve gyermekének.

A férj, a távolban kénytelen megkeresni családjának a jólétet; az anya, ki a keleti népek közül egyedül ismeri az édes otthon, a családi tűzhely áldó melegét szülői szeretetben, mély vallásosságban és ősei iránti nagy tiszteletben neveli gyermekeit.

És, ha a forró napra hűvös est következik, kiül a család a ház elé s az öregebbek regékkel, mondákkal kötik le az ifjak figyelmét.

Minő ismerős alakok! mint akár a mi, vagy a német és szláv nép regealakjai egyről-egyre. A kincskereső és a tündérek közé tévedő pásztor ifjú, kit a legszebb tündérleány vezet vissza a földre, szívet adván az elhagyott aranyok helyett. A három királyfi, kik feleségkeresés közben a sárkányok birodalmába kerülnek s életüket a legifjabb menti meg, kinek a sárkány feleségei (keresd a nőt!) elárulják férjeik gyöngéjét. A sarkon forduló aranyvár, a rendesnél jobban halló, ki mérföldeken tudja mi történik, a nagylépő, a messzelátó. Az elátkozott királykisasszony, a szegény kis, rokonszenves hamúpipóke, ki minden szorgalmával, engedelmisségével nem tudta legyőzni mostohája gyűlöletét. A tüzszúrással vagy büvös

szóval elaltatott királyfi, kit az irigy boszorka bűvös lepedőjébe takarva, elhagyatott vidéken egy várkastélyba visz, melynek se ajtaja, se ablaka. Királyi atyja hiában keresetét eltűnt fiát, mindenki avval tér meg, hogy bizonyára vadállatok tépték szét. De kedvese, egy csodaszép leány, nem tud ebben megnyugodni s titokban elhagyja szülőit, az ifjú keresésére indul.

Sokáig imbolyog erre-arra, míg végre egy kastélyhoz ér, melynek, legnagyobb csodálkozására, se ajtaja, se ablaka. A hosszú úttól kimerülve, fáradtan dőlt a köfalhoz s ime azon a helyen szétvált a fal s ő az az udvaron találta magát. A leány félénken bár, belépett a kastélyba, azt hívén, hogy ott valaki lakik, kitől tudakozódhatik kedvese felől. Midőn senkit sem talált, csalódva állt meg egy kis szoba ajtaja előtt. Az ajtó nemsokára magától megnyílt és ime ott feküdt kedvese, mélységes álomba merülve. Örömben magán kívül rohant az ifjúhoz, nevéen szólította, könnyörgött, hogy ébredjen fel, de az nem nyitotta fel szemeit. Ekkor elkezdett keserűen sírni s midőn forró könnyeiből egy csep kedvese arczára hullt, amaz hirtelen magához tért s mint ki mély álomból ébred, szólt: „Ej, minő hosszasan aludtam!”

Egy más örmény regében a szerecsenről van szó, ki az arany bűvös-fülemilét bírja és mindazokat, kik a madár ellopása végett odáig hatolnak, bűvös pálczája érintésére kövekké változtatja át. Csupán a legifjabb királyfinak sikerül (mint a magyar népregékben) a szerecsen óriást legyőzni s a tőle elvett bűvös pálczával kövé varázsolni.

A gonosz boszorkányné irigykedve a világszép királyleányra, menyekzője napján, egy kedvező pillanatban, megérinti varázspálczájával, mire a szép leány hirtelen kövé változott. Sok sok év múltán egy fiatal király járt arra s midőn meglátta a kövé vált királyleányt, szerelemre gerjedt iránta s megsókolta.

E csók életre hívta a leányt, hogy boldog neje legyen annak, ki megszabadította a varázslattól.

A szülői iránt engedetlen gyermek, a más vagyonára, feleségére vágyakozó rosszlelkű ember kövé változtatása, valószínűleg a keresztény hit jótékony befolyása alatt

született s a mindent intéző hatalom igazságos büntetéseül vehetjük.

Az örmény népregék egyik kedvencz alakja az arany vagy „büvös-fülemile,“ melynek megfelelő alakot a mi regéinkben hiában keresünk; míg a német „goldner Vogel“ és a szláv „lángmadár“ majdnem hasonló szerepkörben mozog. Az örmény rege daliája, ép mint a német, magyar, vagy szláv félelmet nem ismerő ifjúja, bátran lép a sárkány elé, ki már egy mérföldnyire tüzet okád és rettentő hangon szól: „Ádambüzt érzek!“ s az iszonyú ellenséggel szemben bátran neki megy az egyenetlen harcznak, hogy diadalmasan törölje meg a legyőzött ellenség véréből csepegő kardját.

Nagy szerepet játszanak még a réz-, ezüst- és aranyvárok, a Dárius kincsét kereső pásztorlegények, a varázslók, büvös kardok, szönyegek, tükrök, a „világszép asszony“ gyönyörű alakjával összekötve.

A boszorkányok legnagyobbbrész barlangokban, elátkozott várakban, összedült tornyokban laknak s csupán a hold feljöttével hagyják el titokzatos lakásaikat, rendesen egy-egy óriáskigyóval karjaikon, hogy megjelenjenek kijelölt áldozataiknál. Az ilyen boszorkányt az örmény regékben „az éj anyjáj“-nak nevezik. Ezek rendesen nagy ellenségei a napnak, folyton kergetik, de soh' sem érik utól. Csupán estefelé érnek közelébe, de azon perczen, melyben megragadni akarják, hirtelen eltűnik. Ekkor lerázzák magukról a sziszegő kigyót s városokon, falvakon, pusztákon keresztül a nap után szaladnak... és mindenütt borzasztó sötétséget hagynak maguk után. Végre, ha észreveszik, hogy a nap nincs többé a földön és üldözésük hasztalan, leszállnak az alvilágba. És ime mihelyt ők eltűntek a földről, keleten a hajnal biborfénye jelzi a felkelő napot.

E küzdelem a nap és ellenségei, vagy a világosság és sötétség között, a néphit szerint, még Ádám idejétől fogva naponta foly, de mind a mai napig nem sikerült elfogniok a napot.

Még sok, és igen érdekes mondákkal találkozunk a napról, melynek természetfölötti hatalmát semmiféle ármány, semmiféle büvölet nem tudja megtörni.

Ha a nap keresztül utazta nagy birodalmát: az egész világot, éjjelre a tengerbe száll megfürödni s kipihenni napi fáradságait. A nap — így szóll a rege — a király, a hold a királyné s egymást felváltva uralkodnak a világ felett. Ha a nap kifáradt az uralkodás nehéz munkájában, a hold lép elé, mely néha szemérmességéből paláttal takarja be magát, míg számos szolgaszemélyzettel veszi magát körül.

Költői szép a nap feljöttét mifhoszi homályba burkoló őshít. A napfeljötté előtt, hajnal hasadtán, tizenkét szerecsen jön ki a hegyből, mindeniknek arany-pálcza van kezében, melylyel az égbenyuló hegyre ütnek. A hegyek meghajtják ormaikat a földig e csapások alatt. A nap ezalatt felkelt és épen reggeli mosdását végzi s erdő, mező megnedvesül a ráhulló cseppektől. A levegő illattal telik meg, az ébredő madarak dala betölti a mindenséget. Ekkor megjelenik az aranyfényben ragyogó nap s útját azonnal boszorkányok állják el, hogy a világot megrabolják jótékony melegétől. A küzdelem mindannyiszor nagy, de az ég angyalai tüzes kardjaikkal a nap segítségére sietvén, egy pillanat alatt szétkergetik üldözőit.

A nap, mint rege-alak, különösen a keleti népeknél játszik nagy szerepet. Hol mint istennő, hol mint a világosság királynéja nyújt gazdag tárgyat a képzeteknek. Carmen Sylva a román népköltészet hívatott írója, gyönyörű regében örökíti meg a „napkirálynét.“ A szlávok, mint „istennő“-t, a németek mint természetfölötti hatalmat fűzik regealakjaik közé.

Az örmény népköltészet az újabb időben örvendetes lendületet nyert s majd minden nyelvre át vannak már ültetve e szép regék és mondák, melyek az örmény nép költői vénájáról tesznek tanúságot.

Ábgár Hoháneszián (lapszerkesztő Tifliszben) gyönyörű gyűjteménnyel gazdagította a világirodalmat (német nyelven Lipszében Friedrichnél jelentek meg), úgy szintén Krikor Chálátiancz, kinek népköltészeti tanulmányai egész kincsesházat tárnak elénk. (Harmath Lujza).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Gróf Karátsonyi Jenő krisztinavárosi (Budapest) palotájában márcz. hó 14-én fényes estély volt. Ott volt József Agost főherczeg is nejevel, Goluchovszky gróf külügyminiszter, Széll Kálmán miniszterelnök, városunk országgyűlési képviselője: gróf Karátsonyi Aladár családjával együtt, báró Dániel Tibor . . . és még igen sokan.

Szamosújvár szerepe a multban. Azt, hogy a multban — mondja a „Szamosújvári Közlöny“ — igen válságos politikai állapotok idején minő szerepet vitt Szamosújvár, hogy két évszázadon keresztül hányszor tüntette ki magát s a hazának a közjótékonyság, az irodalom, művészet és politika terén minő kiváltságokat adva, nem vette figyelembe senki; de még azt sem, hogy külön faji jellege mellett a városalapító lakosság rendeltetett arra, hogy a maga tízhelyénél szószóloja legyen a nemzeti törekvéseknek . . .

Az újvidéki örmény kath. plebános. Szép kitüntetés érte Duha Dávid újvidéki örmény kath. plebánost és balkán-aldunai miszszionariust. Most telt le 20 éve annak, hogy a szamosújvári születésű tudós és hazafias szellemű mechithárista-rendű szerzetes, a plebániával kapcsolatos misszió-házban áldásos tevékenységét megkezdette. Ez alkalmából a loretoi püspök — pápai meghatalmazás alapján — a Casa santa di Loretto első kamarásává nevezte ki és az ezen kanonoki rangban álló díszes egyházi méltóság jelvényeül szolgáló I. osztályú arany érdemkereszttel tüntette ki. A pápai kegy és bizalom megnyilvánulása az egész bécsi mechithárista rendházban, melynek Duha egyik legkiválóbb tagja, őszinte örömet és megelégedést keltett. A kínálkozó alkalmat megragadva, mi is — mert a méltó kitüntetésben részesült kiváló pap folyóiratunknak munkatársa — melegen üdvözöljük . . .

Szamosújvár közkönyvtáiról a „Magyar Minerva“ első évfolyamából (1900) a következő adatokat vesszük át: I. A gör. kath. tanítóképző-intézet könyvtárának állománya 225 kötet; évi javadalmazása mintegy száz korona, melyet a képesítő-vizsgadíjakból kap. II. A kir. országos fegyintézet könyvtára 1869-ben keletkezett: állománya 183 kötet, egy teremben van elhelyezve, szak-katalogusa van; javadalmazását az igazságügy-miniszteriumtól kapja. III. A m. kir. állami főgymnasium könyvtára. Alapját az örmény katolikus algymnasium könyvtára képezi, mely részint vételutján, részint egyes tanárok hagyatékából gyarapodott. 1894-ben az intézet államivá lett s azóta a könyvtár vétel utján rendszeresen gyarapittatik. a) Tanári könyvtár. Állománya 3227 kötet (köztük 5 régi magyar nyomtatvány több becses örmény nyelvű mű) s egy kézirat, egy teremben elhelyezve, 20 egyénre berendezett olvasóhelyiséggel. Leltári katalogusa van. A könyvtár más helyekre nem küld könyveket. Évi javadalmazását

a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól kapja. b) Ifjú-sági könyvtár. Állománya mintegy 900 kötet. Leltára és czédula-katalogusa van. IV. Az örmény katholikus egyház könyvtára. Keletkezése a XVIII. század elejére tehető. Állománya mintegy 2400 kötet (köztük 2 régi magyar nyomtatvány és igen sok értékes örmény egyházi mű) s néhány örmény kézirat, elhelyezve az örmény nagytemplom sekrestyéje fölötti kóruson. Czédula-katalusa van. Majdnem kizárólag az örmény katholikus lelkészek használják. Javadalmazása nincs, s így csak kis mértékben gyarapodik; könyvtárkezelő: Bárány Lukács t. kanonok, örmény kath. esperes-plébános. V. A Szent-Ferencz rend kolostorának könyvtára. 1760-ban keletkezett. Állománya 1452 kötet (ezek között 4 ősnymtatvány és néhány régi magyar nyomtatvány) egy teremben elhelyezve. Leltári katalogusa van. Használók számára szükség szerint nyitva van. VI. A társalkodó-kör könyvtára. Az 1860-ban keletkezett „Társalkodó-egylet“ és az 1891-ben alakult „Szamosújvári-kör“ 1897-ben egyesültek s könyvtáraikat egyesítették. Katalogusai 1893 és 1896-ban jelent meg. Állománya 1783 kötet. Leltára és czédula-katalusa van. A tagok használják két korona évi díjért.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Zsolozsma. Az „Alkotmány“ tárczájában megjelent Lelkes Lajos-tól egy hosszabb imaszerű költemény, melynek első verszaka így hangzik:

Isten! Karod kitarva
 Áldd meg ez országot!
 Magyar szivek' lángjába
 Szórj lobogóbb lángot!
 Hősök, diésők keljenek
 A hősök hamvából:
 Új szentek sarjadjanak
 A szentek porából!

A hazai örmény. Dr. Békésy Károly a „Magyar Polgár“ tárczájában (1903 febr. 24. 44 sz.) ezeket mondja: Barna arcz-színével, fénylő fekete hajával, hullámos koromsötét, szakáll és bajusz közé ékelt sasorrával válik ki és csakugyan a többtől elütő néptípus: az erdélyi örmény. Armeniából költözött ide s Erdélyben (négy helységet: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz. Szerk.) két várost alapított s mondhatni mindenütt kezébe vette a kereskedést, melyet előtte a ma már majdnem egészen kipusztult görögök üztek. Kolozsvárt sokan laknak s mindnyájan a jó módú középosztályhoz tartoznak; büszkék magyarságukra és ősi nyelvüket csak kivételképpen az

öregék használják maguk között. Az erdélyi örménység sok fekete szemű gazdag menyasszonnyal, értelmes vállalkozókkal, sőt megajándékozta első rangú államférfiakkal is új hazáját; de keleti jellegét mégis megőrizte s ma is kevés hajlandósága van az izom-erős és verejtékes munkát igénylő foglalkozásokhoz.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A sáh és az örmények. Ugy értesültünk, hogy a perzsa sáh, a Párizsban lakó, de teheráni születésű örmény Chácsahádúr Nerszesziánnak, a gazdag gyémántárús kereskedőnek, kit a sáh Párizsban tartozkodása ideje alatt, kihallgatáson is fogadott — orozslán- és naprendet adott.

Örmények Abissiniában (Habesászdán). Menelik király két tisztviselőjét: Bághdászárián Jakabot és Chacshádurián Závét Égyptomon át Európába küldötte, hogy ott számára — az ő költségén — bevásárlásokat tegyenek. . . .

Elpusztult város. A galícia-bukovinai határon levő Kuty nevű város 1903. febr. 9-én a lángok martaléka lett. Leégett 850 ház és 2500 ember maradt hajlék nélkül. A kár, a melynek csak kis része volt biztosítva, 700.000 koronára tehető. — Minket ennek a szerencsétlen városnak sorsa közelebről azért érdekel, mert ez egy örmény telep, melynek lakói majdnem azt a nyelvjárást használják, mint a milyent a hazai örmények beszélnek. . . .

Nagy veszteség érte a velencei mechithárista szerzetet: a kiváló szerzettag és nagy nyelvtudós, Iszavérdencz Jakab néhány hónappal ezelőtt meghalt. Boldogult jól tudott angolul, francziául, olaszul, görögül. Közre adta az „Örmények történelmét“ két kötetben illusztrálva francziául. Lefordította Álisánnak „Szizuán“ című nagy munkáját francziára. Örményország földrajzát, továbbá „Az örmények politikai és egyházi történelmét“ megírta angolul. Ezeket kívül valamint örményül, úgy más idegen nyelveken számos más munkát irt. Iszavérdencz Smirnában született 1835-ben. Velenceibe ment 1846-ban, pappá szenteltetett 1854-ben. A mechitháristák elhunytban egy kiváló tagot, az örmény nemzet egy munkás fiát veszttette el, ki az örménységet az idegenekkel ismertette meg.

HAZAI KRÓNIKA.

Az erdélyi katolikus Status 1868. évi február 9-én (tehát az ország alkotmányának visszaállítása után első ízben) megtartott, gyulafehérvári közgyűlésnek meghívott tagjai közt tizenötön voltak örmény nemzetiségűek; névszerint a következők: Antalfy Gábor, kir. táblai ülnök, Antaffy Károly országgyűlési képviselő, Ávéd István, esperesi kerül. egyházi képviselő, Csiky József, esp. ker. egyh. képviselő, Dr. Donogány Jakab, esp. ker. világi képviselő, Eránosz Jeremiás, tiszteletbeli kanonok, Gajzágó Salamon, országgyűlési képviselő, György István, esperes (később t. kanonok), Jakabb Bogdán, főkörmányszéki tanácsos, Karácsonyi János, polgármester és orsz. képviselő, Lukácsy Kristóf, esperes-plébános, Mártonffy Antal, esperes-plébános, (később t. kanonok), Papp János esp. ker. világi képviselő, Simay Gergely, polgármester és országgyűlési képviselő, Dr. Zerich Tivadar theologiai tanár.

Kolozs megye örmény eredetű virilisei: Lomperti Korbuly Bogdán (Kolozsvár), Dr. Gajzágó Ernő (szolgabíró Csáki-Gorbó), Papp Norszesz (Szamosújvár), Tamási Péter (Dezmér), Száva András (birtokos Csetelke), Deák Márton (Bánffy-Hunyad), Bogdánfy Gábor (Eszmény), Száva Sándor (M.-Örményes), Gajzágó Tivadar (Berkenyes), Lázár Gábor (Uzdi-Szt-Péter), Papp Tódor (Szamosújvár).

Szamosújvár, mint törvényhatóság, 1867. évben újjászervezett tisztikara és képviselő-testülete a következő személyzetből állott: **Városi tanács:** Simai Gergely, polgármester; Gajzágó Kristóf, Govrik Tivadar tanácsosok; Voith Márton főjegyző, Korbuly Manó főkapitány, Gajzágó Joachim alkaptány, Osztian Kristóf iktató és levéltárnok, Bárány Bogdán pénztárnok, Korbuly János kir. adószedő, Voith Miklós ügyvéd. Dsehez Péter gazda, Merza Lukács irnok, Merza Márton díjnok, dr. Gajzágó Lukács főorvos, dr. Schnell Károly másodorvos, Mánási Miklós sebész. — **Városi törvényszék:** Bárány Lukács, főbíró; Korbuly Bogdán, ifj. Szongott Kristóf, Korbuly Dávid, Gopcsa Joachim tanácsosok; Duha Gerő jegyző, Tüzes Karácson iktató és levéltárnok, Pál László árvaügyi biztos, ifj. Mihályfi Imre irnok, Kepri József díjnok, Voith Miklós államügyész. — **Városi képviselő-testület tagjai:** Ábrahám Emánuel, id. Ámiras Bogdán, Azbej István, id. Bányai Tódor, Bárány Márton, Bogdánfi István, Csásusz János, Czetz Gergely, Czetz István, Duha Imre, Duha Kristóf, Florián Antal, id. Gajzágó Emánuel, Gajzágó Joachim, dr. Gajzágó László, Hrobony Pál, Kasza Gergely, Kopár Márton, Kopár Simon, Korbuly Miklós, ifj. László János, főtiszt. Lukácsy Kristóf, Merza Márton, id. Moldován Simon, Nagy János, Nik Kristóf, Novák Izsák, Novák K. Gergely, Nuritsán Manó, id. Nyegrutz Joachim, Nyegrutz Kristóf, Osztian Vártán, Pakulár Mózes, Pap Mózes, Placsintár Dávid, Simay Salamon, ifj. Simay Tódor, id. Szappanyos Miklós, Szenkovics Kristóf, id. Szongott Kristóf, Szongott Kristóf tanár, Temesváry István, Tódorfy Kristóf, Török Péter, id. Turcsa Lukács, Verzár János, Zachariás József, dr. Zakariás József. — Azon időszakban városunk még törvényhatósági joggal volt fölruházva, tehát önálló municipiumot képezett; a mi még a népesség szaporodtával ismét fölébredhet. Hogy városunk ezen reménybeli emánczipácziója minél előbb újra bekövetkezzék, — ez mindnyájunknak egyik legfőbb ohajtása!

SZAMOSÚJVÁRI HIRADÓ.

— Márczius 15-én városunkban négy helyütt rendeztek ünnepelet: a polgári leányiskolában, az iparos körben, a főgymnasium önképző-körének helyiségében és a vigadóban. A vigadóban tartott igen sikerült alkalmi beszédet Benel Antal szolgabíró mondotta.

— Szamosújvár város virilisei 1903-ban: Dr. Szabó János (2143 k. 44 f.), Áján Lukács (770 k. 01 f.), Eisikovics Jakab (570 k. 44 f.), Áján Joachim (556 k. 52 f.), ifj. Temesváry István (546 k. 60 f.), Negruțiu-alapítvány (525 k. 44 f.), id. Temesváry István (507 k. 36 f.), Schilling Ottó (502 k. 72 f.), Jakobi Dávid (501 k. 31 f.), Bárány Lukács (425 k. 60 f.), Nyegrutz Kristófné (397 k. 14 f.), Feldmann B. Jakab (395 k. 51 f.), dr. Zakariás József (385 k. 60 f.), Nits János (378 k. 80 f.), Csász István (358 k. 74 f.), Szily Zsigmond (347 k.), dr. Ramonczi László (320 k. 02 f.), Simai Tódor (308 k. 32 f.), özv. Bogdánffy Istvánné (304 k.), Fenyvesi Jakab (300 k. 83 f.), Esztegár Tódor (276 k. 46 f.), Novák Lajos (273 k. 35 f.), Nyegrutz Dániel (267 k. 60 f.), Hosszú József (264 k. 35 f.), Ázbej Rác Jakab (233 k. 67 f.), Kovrig Simon (227 k. 50 f.), Oncs József (202 k. 90 f.), Esztegár János (197 k. 60 f.), Banda Ilyés (197 k. 07 f.). Összesen: 29, kik közül 16 örmény.

— Szamosújvári lakóhelylél biró vármegyei (Szolnok-Doboka) virilisek: Dr. Szabó János (2243 k. 12 f.), Jakobi Dávid (1559 k. 93 f.), Florián János (1426 k. 22 f.), Áján Lukács (1049 k. 98 f.), Kopár Kristóf (772 k. 67 f.), Bodor Bertalan (743 k. 93 f.), Eisikovics Jakab (752 k. 52 f.), Pap Antal (723 k. 56 f.), Novák Márton (716 k. 19 f.), ifj. Temesváry István (707 k. 10 f.), Áján Joachim (685 k. 64 f.), Tűzes Tódor (675 k. 80 f.), Esztegár László (671 k. 50 f.), id. Temesváry István (657 k. 56 f.), Bárány Márton (601 k. 64 f.), Feldmann B. Jakab (570 k. 68 f.), Ázbej Rác Jakab (537 k. 93 f.), Pap Márton (527 k. 74 f.), Nits János (500 k. 60 f.), Gebhárd Károly (478 k. 22 f.), dr. Zakariás József (470 k. 04 f.), Szily Zsigmond (452 k. 70 f.), Placsintár Kristóf (473 k. 75 f.), Esztegár Tódor (425 k. 53 f.), dr. Fogolyán Tivadar (422 k. 30 f.), dr. Ramonczi László (401 k. 22 f.), Esztegár János (389 k. 59 f.), Gajzágó Ferenc (Kolozsvár), 376 k. 18 f.), Govrik Tivadar (375 k. 56 f.), Novák Lajos (366 k. 13 f.), Haragay Antal (355 k. 71 f.), Hosszú József (351 k. 13 f.), Florián Jakab (331 k. 08 f.), Simay Tivadar (330 k. 64 f.), Novák Károly (275 k. 10 f.), Kovrig Simon (264 k. 70 f.), Hatfaludy Ernő (263 k. 68 f.), Nuridsán János (256 k. 94 f.), Murádin Sándor (255 k. 89 f.), Bartalis Miklós (248 k. 80 f.), Banda Ilyés (247 k. 48 f.), Tűzes Jenő (244 k. 18 f.). Összesen: 42, kik közül 29 örmény.